

УДК 321.64

**І.П. Черінько***Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **ПАРЛАМЕНТАРНІ МОНАРХІЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена аналізу парламентарних монархій Західної Європи як різновиду політичного режиму. На основі опрацьованого матеріалу автор робить спробу пояснити феномен політичної стабільності європейських парламентарних монархій та суспільної консолідації щодо такого політичного режиму та виокремлює досвід, який би не завадило запозичити Україні у цій царині.

Ключові слова: політичний режим, монархія, парламент.

Парламентарно-монархічна форма правління являє собою доволі цікаву царину в контексті дослідження проблематики політичних режимів держав світу. Монархія – найдавніша форма правління суспільними організаціями територіальних утворень, натомість феномен парламентарних монархій побачив світ все ж не так давно. Лиш з розвитком людства та розширенням громадської участі в управлінні державними процесами, просуванням просвітництва та гуманістичних ідей правлячі верхівки у державах прийшли до необхідності обмеження своїх владних повноважень. Чимало країн змінили монархічну форму правління на республіканську, причому, як правило не еволюційним, а саме революційним шляхом, як то Росія під час Першої світової війни чи Німеччина, Австрія та Туреччина по її завершенні.

Однак низка країн, у першу чергу західноєвропейських, мають монархічний державний устрій і дотепер, звісно ж, за умови радше церемоніального значення суверена та його родини. Лиш у деяких країнах світу монархічний устрій лишився без суттєвих змін, суверени наділені великими владними повноваженнями в управлінні державними справами, а інколи – й керівними в релігійній сфері. Проте розгляд феномену теократичних монархій і сучасних деспотій Азії та Африки не належить до завдань даного дослідження.

Шлях еволюції парламентських форм правління від абсолютизму до парламентарної форми лежав через проміжну стадію – монархії конституційні. Як зазначає відомий вітчизняний учений-юрист і політолог В. Шаповал, на відміну від абсолютних монархій, які були типовими для епохи феодалізму, конституційні монархії знаменували собою соціально-економічні і політичні перетворення періоду буржуазних революцій [1].

Особливим різновидом конституційного монархізму є дуалістична монархія. За такого політичного режиму владні повноваження розподіляються між монархом та парламентом, але при цьому монарх зберігає домінуючі позиції. Нерідко за такої форми правління значна частина членів парламенту призначається монархом, а його акти не вимагають контрасигнування (тобто затвердження, візування) відповідним членом уряду чи органом.

Парламентарна монархія також передбачає владарювання монарха за власним правом, однак його повноваження, що визначені конституцією, є не настільки широкими, як у зазначених вище різновидах монархій, а на практиці ще більш звуженими та зведеними до суто церемоніальних. Відповідно до конституції монархи можуть бути взагалі не наділені формальними владними повноваженнями, як, наприклад, у Швеції, або ж їхня влада цілком розчиняється владою відповідних чиновників у належній їм сфері, які, здебільшого, і несуть відповідальність відповідно до закону за свої спільні дії з монархом. Зрозуміло, що за умов парламентарної монархії суверени не наділяються правом вотування законодавчих актів, прийнятих парламентами.

Слід зауважити, що неодмінним елементом сучасної європейської монархії є конституція, яка обмежує права суверена, а на практиці ж вони, фактично, зводяться до нуля. Можна виокремити два типи конституцій: октройовані, тобто «даровані» монархом його народом, написані з волі самого монарха, та конституції, прийняті радше з народної ініціативи. Зрозуміло, що через численні зміни, що вносилися до конституцій європейських держав, фактично повністю стерлася різниця між тими повноваженням, що від початку монархи самі приписали собі, та тими, які їм люб'язно запропонували представники народу.

Дослідженню різних видів монархічного устрою держав присвячена значна кількість праць. Серед українських науковців проблематику парламентарних монархій найбільш ґрунтовно вивчав Володимир Шаповал [2].

Значний інтерес становить праця [3] російської дослідниці І. Бурової, яка вивчала особливості розвитку абсолютної монархії Великої Британії. Ґрунтовною видається і друга частина дослідження цієї авторки, яку вона присвятила саме проблематиці конституційного монархізму у Великій Британії [4]. Змістовними і не менш цікавими видаються і класичні праці загальновідомих класиків з приводу функцій, місця і призначення монархізму в системі владних відносин [5]. Останнім часом з'явилася низка нових наукових праць, присвячених малодослідженій проблематиці світового досвіду монархізму на прикладі конкретних держав [6].

З вельми цікавою серією наукових розвідок, присвячених королівським династіям Європи, виступила німецька дослідниця М. Шад. Авторка не тільки детально розкриває головні моменти історичного становлення монарших домів, але й аналізує роль і місце сучасних суверенів в управлінні європейськими країнами [7]. Вагомий внесок становлять англомовні джерела, присвячені дослідженню британського парламентаризму у різні його епохи [8].

Для аналізу й з'ясування характерних особливостей політичних режимів у контексті дослідження феномену парламентарних монархій чи не найкращим прикладом може слугувати Велика Британія. Держава, що не має і на сьогодні конституції (її замінюють численні закони та кодекси, багато з яких були схвалені ще за часів Середньовіччя), є все ж взірцем політичної стабільності та злагодженого функціонування державних інститутів на засадах справедливості і законності.

«Неписана конституція» Великої Британії складається з різних нормативних положень, лише частина з яких офіційно визнається юридичними [9]. Серед них є і Велика хартія вольностей 1215 р., дарована англійському народові королем Джоном Безземельним під тиском повсталих баронів, Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р., і закони про парламент 1911 та 1949 рр., закони про вибори та місцеве самоврядування тощо.

Політична система Об'єднаного Королівства є надзвичайно цікавою та унікальною. Розвиваючись протягом століть, вона є відображенням колоритної британської історії. Велику Британію традиційно називають «батьківщиною парламенту». Британський Парламент є одним з найдавніших у світі. Він веде своє походження ще від вітанагемотів – рад аристократії англосаксонського періоду, Нормандської великої ради та національної ради, яку вперше скликав Симон де Монфор у 1264 р. [10]. Часто можна зустріти відомості про те, що Велика Британія є батьківщиною парламенту. Проте ця інформація не вірна, оскільки ще у X ст. в Ісландії було скликано парламент Альтинг, що мав усі атрибути представницького органу законодавчої влади. Натомість у плані розбудови парламентських механізмів та розвитку парламентаризму в цілому Велику Британію вважати першою з-поміж інших країн світу.

Сформована в Об'єднаному Королівстві політична система в XIX та початку XX ст. справедливо вважалася джерелом стабільності, в той час як інші країни переживали революційні заворушення. Політико-правова система Великої Британії має ще одну суттєву особливість: на відміну від країн континентальної Європи, де основні права і свободи декларуються в конституціях, тобто у позитивний спосіб, Велика Британія має негативний характер їх декларування – що не заборонено прецедентними законами, те дозволяється [11].

Цікаво, але уряд Великої Британії – Кабінет міністрів – якому реально належать головні важелі щодо управління державою, фактично не визначений у писаних законодавчих джерелах. Адже Кабінет міністрів визначається ще феодальними законами як один із структурних підрозділів Таємної ради – дорадчого органу вищої дворянської знаті при монарху. Надзвичайно широкі повноваження надаються прем'єр-міністрові, який є лідером партії, що перемогла на виборах до Палати громад, нижньої палати Парламенту та, як і всі інші члени уряду, призначається монархом, причому без участі жодної з палат парламенту. Зрозуміло, що процедура призначення уряду монархом є радше формальністю, адже йдучи на вибори, партія вже має виважено сформовану команду професіоналів, і в керівних колах партії злагоджено вирішено, якому з її активістів дістанеться який пост.

Уряд має політичну підтримку Палати громад і користується нею доти, поки нижня палата британського парламенту не висловить недовіру урядові або ж не проголосує проти якоїсь важливої урядової ініціативи. Важливо, що члени Кабінету міністрів є одночасно членами Палати громад, і тому у Великій Британії немає характерних для України колізій, пов'язаних з «порушенням основного закону через суміщення посад».

Важливим елементом політичної палітри Великої Британії є і тіньовий кабінет. Назву свою цей термін веде зовсім не від асоціацій з тіньовою економікою, адже мається на увазі, що ця опозиційна структура, як тінь, слідує за урядом. Тіньовий кабінет може формуватися опозиційною партією за зразком Кабінету міністрів, а його члени мають вивчати діяльність чинного уряду, вказуючи на його помилки. Як правило, в разі перемоги опозиції на виборах члени тіньового кабінету стають реальними міністрами. Характерною особливістю для політики Великої Британії є злагодженість у роботі владних структур в інтересах своєї держави, тому спостерігається вельми конструктивна співпраця членів тіньового кабінету з урядом. Члени тіньового кабінету не бігають за урядовцями з помийним відром, як це спостерігається, зокрема, в Україні, а часто-густо допомагають своїми коректними порадами щодо законодавства та діяльності чинного уряду.

Слід підкреслити, що за законами Великої Британії кожна партія, яка провела до палати громад двох або більше своїх представників, може офіційно вважатися опозицією, формувати тіньовий кабінет та отримувати гроші з державної скарбниці на ведення опозиційної діяльності. Так, на виборах 1945 р. до парламенту Великої Британії потрапили навіть два представники Комуністичної партії Великої Британії, однак діяльність комуністів у парламенті Туманного Альбіону не видалася активною.

Парламент Великої Британії є справжнім центром її політичного життя. Нижня палата – Палата громад – складається з 659 депутатів (до 1996 р. – 651), які представляють одномандатні виборчі округи [12]. З прийняттям законів 1832, 1867 та 1884 рр., які значно розширили число виборців, до Палати громад мали змогу потрапити і робітники, а в 1834 р. сталася остання зміна уряду в інтересах монарха – надалі без участі Громад таке стало вже неможливим. Подальший розвиток подій засвідчив подальші розширення повноважень Палати громад у політичній комунікації Великої Британії як представницького органу з народним мандатом. Парламентські запити, комісії, що діють на постійній основі, та профільні парламентські комітети, створені у 1979 р., забезпечують реальний контроль над урядом з боку Палати громад. Однак, як слушно зауважує британський науковець Джонатан Бербері, перемога, яку колись здобула Палата громад, узявши гору над невиборною виконавчою владою [13], перетворилася на поразку виборної виконавчої влади, адже більша повнота влади належить усе ж урядові.

На рубежі ХХ–ХХІ ст.ст. відбулася певна трансформація партійної системи Великої Британії: з традиційно двопартійної вона реально стала трипартійною. Партія ліберальних демократів, колишня ліберальна партія, яку внаслідок її

занепаду після Першої світової війни було відтіснено в політичному житті Великої Британії лейбористами, цілком відродилася. Так, якщо протягом ХХ ст. ліберальні демократи отримували на виборах жменьку парламентських місць, то на виборах 2005 р. вони здобули вже понад півсотні місць, а ще більше крісел лишалося за ними в Палаті лордів.

На виборах до Палати громад 5 травня 2005 р. лейбористи здобули 356 місць (проти 412 у 2001 р.), консерватори провели 197 своїх представників (проти 166 на виборах 2001 р.), ліберальним демократам дісталось 62 місця (проти 52 у 2001 р.) [14]. По дев'ять місць отримали Шотландська національна партія та Демократичний союз. У цілому ж у Палаті громад Великої Британії було представлено до десятка партій, декотрі з яких, приміром Ольстерська національна партія, здобули взагалі лиш одне місце.

6 травня 2010 р. відбулися вибори до Палати громад Великої Британії, за результатами яких було обрано 649 з 650 депутатів. 306 місць дісталися Консервативній партії, 258 отримала Лейбористська партія, і лиш 57 – Ліберально-демократична партія. Остання мала підтримку близько 28% виборців, майже рівнозначну підтримці лейбористів, однак через мажоритарну систему виборів змогла провести менше своїх кандидатів до парламенту, ніж на виборах 2005 р. 28 місць здобули інші партії, зокрема уперше до складу Парламенту увійшли такі політичні сили, як Зелена партія Уельсу та партія «Альянс». Оскільки жодна з партій не отримала більшості, після виборів британці спостерігали нелегкий та напружений діалог щодо створення коаліції. Так, проект створення коаліції між лейбористами, ліберальними демократами та представниками маленьких партій не відбувся, і Велика Британія отримала коаліцію у форматі консерватори + ліберальні демократи. Головою уряду став лідер Консервативної партії Девід Камерон, його заступником – лідер ліберальних демократів Нік Клегг, який, до речі, має українське коріння. Спікером Палати громад став консерватор Джон Беркоу. На прикладі виборів 2010 р. політичний клас Великої Британії переконливо довів свою здатність працювати не тільки на монопартійній, а й на коаліційній основі та завдяки володінню мистецтвом переговорів і політичного компромісу швидко створювати стійку коаліцію.

Палата лордів Великої Британії перебуває в стадії довготривалого реформування і є окремою цариною для наукових досліджень. Останнім часом спостерігається поява солідних наукових праць, як вітчизняних [15], так і зарубіжних [16], присвячених дослідженню проблематики Палати лордів. Структура верхньої палати Парламенту Об'єднаного Королівства та її склад дають підстави стверджувати, що такий політичний інститут є унікальним і не має аналогів у світі, тому інтерес до неї ніколи не спадав. Останніми роками він навіть посилювався, що зумовлюється кардинальними змінами у Палаті лордів, зумовленими реформою лейбористського уряду Тоні Блера.

На сьогодні питання реформи Палати лордів є надзвичайно актуальним. У нас на очах кардинально змінюється, пристосовуючись до реалій сучасності одна з найстаріших та найдосконаліших політичних систем світу.

Реформістські ідеї стосовно Палати лордів почали активно з'являтися з кінця XIX ст., але найбільшого розмаху вони набули в кінці XX.

На виборах 1997 р. лейбористи проголосили реформу верхньої палати своєю метою. Здобувши перемогу, Тоні Блер та його команда почали рішуче діяти.

Перед тим як представити Палаті громад такий законопроект (19 січня 1999 р.), лейбористи 2 грудня 1998 р. досягли домовленості з віконтом Чарнборном, лідером Консервативної партії стосовно того, щоб 92 спадковим перам було дозволено залишитися в Парламенті до наступної стадії реформи.

Закон про Палату лордів (що був, до речі, доволі стислий за обсягом – він містив лише п'ять статей) був остаточно ухвалений 11 листопада 1999 р., і завдяки йому в Палаті лордів стало майже вдвічі менше членів.

Право членства в Палаті лордів втратили, таким чином, і члени королівської родини. Разом із тим пери зберегли свої титули та здобули право балотуватися в Палату громад, бути присяжними засідателями в судах [17].

На сьогоднішній день до її складу входять 92 спадкових пери, єпископи та деякі інші представники англіканської церкви, лорди – судді та довічні пери (цей титул було запроваджено Законом про довічне перство 1958 р.).

Слід зауважити, що кожна з провідних політичних партій Об'єднаного Королівства має свою позицію щодо реформування Палати лордів, але, фактично, всі сходяться на тому, що вона має якщо не цілком, то здебільшого обиратися, а спадкові пери мають бути виключені з неї.

Треба наголосити, що, оскільки Палата лордів не має народного мандата, її законодавчі повноваження вже давно стали вторинними у порівнянні з Палатою громад. З розвитком політичної системи, і протягом другої половини XX ст. особливо, лорди стали майже неспроможними стати на перешкоді діям рішучого уряду. Особливо після того, як під час лейбористського урядування 1945–1951рр. пери-консерватори ухвалили рішення не блокувати ті частини лейбористської програми, що користуються широкою народною підтримкою, а в 1949 р. Палата лордів, фактично, втратила можливість блокувати закони, прийняті Палатою громад. Так, після цієї реформи Палата лордів може лише затримати запровадження законів на 13 місяців (в останній раз вона так вчинила із законом 2004 р., що забороняв полювання на лисиць за допомогою собак). Що ж до фінансових законопроектів, то Палата лордів може лише на місяць затримати їх промульгацію після відповідної ухвали нижньою палатою.

Якщо, скажімо, до 1295 р. до британського Парламенту входили лише духовні та світські лорди, то того ж року король Едвард I офіційно розширив коло представників народу в Парламенті, і відтоді кожне графство мало бути представленим двома лицарями, кожне місто – двома громадянами, а кожен округ – двома представниками. Першу сотню років свого існування членство в англійському парламенті виключно

передавалося в спадок. Від 1230-х рр. новоявлених членів Парламенту – згідно з указом Едварда I – стали називати громадами, і засідали вони окремо від найвищої знаті. На сьогодні Палата громад є визначальною у формуванні британської політики, оскільки вона наділена народним мандатом.

За британськими канонами, однопалатний парламент не може бути ефективним, оскільки однієї палати замало, щоб справлятися з усіма законодавчими проблемами. Неодмінно потрібна друга палата, що виконувала б ревізійні функції стосовно першої. За таких умов верхня палата має бути наділеною значно більшими повноваженнями, ніж їх лорди мають зараз. Якщо варіант, установлений законом 1911 р. не влаштував британський політикум та суспільство, то на сьогодні статус Палати лордів по відношенні до Палати громад є аж надто дискримінаційним. Чим ближчою до народу буде Палата лордів, тим більше легальних підстав у неї буде вникати в рішення Палати громад. Тож логічно постане питання про необхідність перерозподілу повноважень між громадами і лордами. Навряд чи громади будуть легко поступливими в такому питанні.

Протягом багатьох століть політична система Великої Британії являла собою тріумвірат, в якому Палата лордів, що представляла інтереси аристократії, посідала середнє місце між монархом та Палатою громад. 19 лордів-юристів уособлювали в собі найвищу справедливість, а 26 єпископів – англіканську церкву, державну релігію. Функції самої ж Палати лордів упродовж століть зазнали еволюції. Якщо за часів абсолютизму лорди були покликаними стримувати монарха, то зараз вони є просто критикуючим і коригуючим доповненням до Палати громад і уряду.

Виступаючи зі своєю щорічною промовою перед Парламентом, королева Єлизавета II наголосила, що уряд буде й надалі наполегливо працювати у напрямі реформування верхньої палати. Якою ж буде подальша доля Палати лордів і до чого приведе довготривалий процес її реформування, нам зможе дати відповідь тільки час.

Конституційно-монархічна форма правління збереглася дотепер і в Іспанії. У 1700 р. онук Людовіка IV герцог Анжуйський посів іспанський престол, ставши королем Філіпсом V. Згідно з Утрехтським договором 1713 р. нащадки Філіппа V відмовилися від прав на французький престол, хоча, власне, Франція була родинним гніздом Бурбонів. Після низки повалень та реставрацій династія Бурбонів перебуває при владі в Іспанії сьогодні – нинішній король цієї піренейської країни Хуан Карлос II був коронований у 1975 р.

Повноваження іспанського короля доволі вузькі навіть порівняно з іншими сучасними європейськими монархами [18]. Конституція визначає функції монарха як символу державної єдності та правильного функціонування державних інститутів. Правом вето на парламентські закони іспанський суверен не наділений, а його укази вступають у законну силу лиш за умови їх затвердження відповідним міністром чи головою уряду. Король може розпустити парламент у разі неспроможності останнього призначити голову уряду, однак і таке рішення має бути контрасигнованим. Парламент Іспанії – Генеральні кортеси – має двопалатну структуру,

а виборчий ценз становить 18 років – як активний, так і пасивний. Нижня палата – Конгрес депутатів – має від 300 до 400 членів у своєму складі та обирається на 4 роки за пропорційною виборчою системою.

Прохідна межа в Іспанії вельми сувора – 7%. Верхня палата – Сенат – складається з представників іспанських провінцій – від кожної по чотири, які обираються на чотири роки, острівні провінції та іспанські заморські анклавні представлені меншим числом сенаторів. Кандидатуру на пост голови уряду – Ради міністрів – пропонує король, а затверджує нижня палата парламенту. Голова уряду може представити на розгляд короля пропозицію щодо розпуску парламенту, причому як однієї, так і обох його палат. Уряд, у свою чергу, несе відповідальність перед парламентом, який може відправити його у відставку.

Представником бурбонської династії є, до речі, і інший глава європейської конституційної монархії – Великого Герцогства Люксембург, який править з 1964 р. Монарха доволі поважають у країні, його день народження в Люксембурзі є національним святом [19]. Цікавою є структура Палати депутатів Люксембургу, що складається з 64 членів (непогано, як для країни з населенням 420 тис. чол.) та обирається на 5 років за пропорційною системою.

У парламенті діють три секції – фактично, аналоги комітетів в парламентах країн світу, що здійснюють попередній розгляд законопроектів. Велике значення має і Державна рада – вищий дорадчий орган, що призначається довічно главою держави. Згідно з конституцією великий герцог один має здійснювати державну владу, натомість реально вона належить уряду, очолюваному державним міністром. Уряд мусить складатися не менш як з трьох осіб, а міністерства є доволі скромними. Як правило, один член уряду керує кількома міністерствами. Не завадило б Україні, яка на сьогодні чи не серед перших держав світу за кількістю міністрів, брати приклад з Люксембургу.

Схожий спосіб державного устрою мають і інші парламентарні монархії Західної Європи – Нідерланди, Бельгія, Данія, Норвегія і Швеція. З-поміж своїх коронованих колег хіба що король Бельгії може пишатися тим, що на нього покладаються функції головнокомандувача збройних сил країни. Цікавою особливістю вирізняється князівство Монако – маленька держава середземноморського узбережжя з вельми потужною економічною системою. Там монарха не просто поважають, а й обожують, оскільки саме він є гарантом незалежності Монако. Адже згідно з угодою 1918 р. між Монако та Францією якщо правляча династія, яка перебуває при владі в Монако з 1297 р., припинить своє існування, то Монако увійде до складу Франції як провінція. Законодавча влада в Монако належить невеличкому парламенту з 18 членів, а виконавчу владу здійснює ще більш скромний за чисельністю уряд. При цьому вони спираються на співпрацю та комунікацію з сувереном держави, повноваження якого є суттєвішими порівняно з його європейськими колегами.

Таким чином переконливо видно, що конституційно-монархічний устрій держав світу є не тільки втіленням старовинних історичних традицій, що присутні у кожній країні з тривалим досвідом незалежності, а й запорукою політичної стабільності.



Класичним зразком у цьому відношенні є Велика Британія – впливова і потужна світова держава, яка у своєму економіко-політичному розвитку спирається на давні історичні традиції, уособленням яких є монарх та його родина.

Так, політична система Великої Британії дозволила цій державі встояти та не похитнутися під час національно-визвольних заворушень у Європі, які мали місце у середині XIX ст. та охопили фактично усі великі європейські монархії, окрім британської. Зберегла свою державність та королівську владу Велика Британія і після Першої світової війни, яка зумовила зникнення з політичної карти світу чотирьох великих імперій разом з їхніми правлячими режимами.

Монархи низки західноєвропейських країн протягом XX ст. змогли витримати складні випробування, підкріпили свою історичну вагу власним державницьким авторитетом, що дозволяє їм бути справжніми символами своїх націй та чинником єднання для своїх держав. Для азійських країн монархія є важливим елементом національної самосвідомості та розуміння своєї ідентичності.

Вивчаючи політичний устрій іноземних країн, будемо свідомі мети такої роботи – запозичення досвіду інших держав світу для вирішення нагальних актуальних питань трансформації державного урядування нашої країни. Звісно ж, досвід монархічного правління загалом не може бути для України прийнятним, адже наша держава не має ані тривалого історичного досвіду самостійного існування, ані дворянсько-монархістських традицій, за винятком часів Б. Хмельницького, Гетьманщини і, звичайно, піврічного правління гетьмана П. Скоропадського в 1918 р. Натомість механізми парламентсько-урядової комунікації в державах конституційно-монархічного устрою та їх мистецтво інтеракції опозиційних сил з владною більшістю є вельми прийнятним прикладом для наслідування в нашій державі.

1. *Шаповал В.М.* Монархія конституційна / В.М. Шаповал // Юрид. енцикл. : в 6 т. – К. : «Укр. енцикл.», – 2001. – Т. 3.– С. 758– 759.
2. *Шаповал В.Н.* Сравнительное конституционное право / В.Н. Шаповал. – К. : Княгиня Ольга, 2007. – 413 с.; *Шаповал В.Н.* Британская конституция : политико-правовой анализ / В. Н. Шаповал – К. : Лыбидь, 1991. – 135 с.
3. *Бурова И.И.* История Англии. Абсолютная монархия / И.И. Бурова. – 2-е изд., испр. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 224с.
4. *Бурова И.И.* История Англии. Парламентская монархия / И.И. Бурова. – 2-е изд., испр. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 224 с.
5. Див.: *Данте Алигьери.* Монархия / Данте Алигьери ; Центр фундаментальной социологии ; В.П. Зубов (пер.с итал.) : А.Л. Доброхотов (вступ. ст.). – М. : КАНОН-пресс-Ц, 1999. – 192 с.; *Фроме.* Монархия или республика? / Фроме ; Д. Иолис (пер.с нем.). – М. : Книгоизд-во Е.Д.Мягкова “КОЛОКОЛ”, 1906. – Описание сост. по нормам соврем. орфографии. – Вып. 1. – Гл. I–V. – М. : Книгоизд-во Е.Д.Мягкова “КОЛОКОЛ”, 1906. – 143 с.; *Монтескье Ш.Л.* О духе законов / Шарль Луи Монтескье ; А.В. Матешук (сост., пер. и коммент.). – М. : Мысль, 1999. – 672 с.; *Ярмонкин В.В.* Монархизм и народовластие / Ярмонкин Валентин Васильевич. – Санкт-Петербург : тип. А.С. Суворина, 1912. – 61 с.
6. *Кинель К.Г.* Монархия Таиланда. Титулы и награды / Константин Георгиевич Кинель. – М. : Вече, 2006. – 302с.

7. Королевский дом Италии / Марта Шад ; [пер. с нем. А. Уткиной]. – М. : Мой мир, 2008. – 90 с.; Королевский дом Бельгии / Шад Марта; [пер. с нем. Е. Маркович]. – М. : Мой Мир, 2008 – 90 с.; Королевский дом Дании / Марта Шад ; [пер. с нем. Л. Проценко]. – М. : Мой Мир, 2008. – 96 с.; Габсбурги / Марта Шад ; [пер. с нем. Б. Залесской]. – М. : Мой мир, 2008. – 90 с., Французские Бурбоны / Шад Марта ; [пер. с нем. Е. Страхова]. – М. : Мой мир, 2008. – 90 с.; Королевский дом Нидерландов / Марта Шад ; [пер. с нем. А. Уткина]. – М. : Мой мир, 2008. – 90 с.; Гогенцоллерны / Марта Шад ; [пер. с нем. Е. Маркович]. – М. : Мой Мир, 2008. – 90 с.; Виндзоры / Марта Шад ; [пер. с нем. В. Сеферьянц]. – М. : Мой Мир, 2008. – 90 с.; Королевский дом Норвегии / Марта Шад ; [пер. с нем. А. Уткина]. – М. : Мой мир, 2008. – 90 с.; Королевский дом Люксембурга / Марта Шад ; [пер. с нем. Б. Залесской]. – М. : Мой Мир, 2008. – 91 с.
8. *Nayton, David W.* The House of commons, 1690–1715 / David W. Nayton. – Cambridge : Cambridge univ. press for the History of Parliament trust , 2002.
9. *Шаповал В.М.* Великобритания / В.М. Шаповал // Юрид. енцикл. : в 6 т. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 1. – С. 328–329.
10. *Бредбері Д.* Короткий оксфорд. політ. слов. : пер. з англ. / Д. Бредбері ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. – С. 481.
11. *Шаповал В.М.* Великобритания / В.М. Шаповал // Юрид. енцикл. : в 6 т. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 1. – С. 329.
12. *Бредбері Д.* Плата громад // Короткий оксфорд. політ. слов. : пер. з англ. / Д. Бредбері ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. – С. 472.
13. Там само. – С. 475–476.
14. *Черинько І.* Зовнішньополітична позиція Великої Британії після виборів до Палати громад // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 54, Ч.ІІ, 2005. – С. 68.
15. *Черинько І.* Нащадки Вітанагемотів. У пошуках оптимального реформування Палати лордів Великобританії / І. Черинько // Зовнішні справи. – 2007. – № 10. – С. 44–48; *Черинько І.П.* Реформування Палати лордів Великобританії в контексті політики лейбористського уряду Тоні Блера / І.П. Черинько. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2006. – 37 с.
16. *Алексеев Н.А.* Палата лордов британского парламента : от суда короля Эгберта до революции премьеры Т. Блэра (825–2003 гг.) / Н.А. Алексеев. – М. : Бек, 2003. – 432 с.
17. Відповіді на 100 запитань про Сполучене Королівство / Посольство Великої Британії в Україні. – К., 2001. – С. 130.
18. *Шаповал В.М.* Іспанія / В.М. Шаповал // Юрид. енцикл. : в 6 т. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 2. – С. 726.
19. *Шаповал В.М.* Люксембург / В.М. Шаповал // Юрид. енцикл. : в 6 т. – К. : Укр. енцикл., 2001. –Т. 3. – С. 537–538.

*Отримано 25.05.05*

*И.П. Черинько*

## ПАРЛАМЕНТАРНЫЕ МОНАРХИИ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ПОЛИТИЧЕСКОГО РЕЖИМА: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Статья посвящается анализу парламентарных монархий Западной Европы как разновидности политического режима. На основании обработанного материала автор пытается объяснить феномен политической стабильности европейских парламентарных монархий и общественной поддержки такого политического режима, а также выделяет опыт, который мог бы быть полезен Украине.

Ключевые слова: политический режим, монархия, парламент.

*I.P. Cherinko*

WESTERN EUROPEAN PARLIAMENTARY MONARCHIES AS A FORM OF  
POLITICAL REGIME: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The present article addresses the analysis of parliamentary monarchies of the Western Europe as political regime units. Grounding on the basis of material being researched author makes an attempt to explain the phenomenon of political stability of European parliamentary monarchies and the social consolidation of a political regime and also figures out the experience useful for Ukraine.

Keywords: Key words: political regime, monarchy, parliament.